

IJIRCCCE

e-ISSN: 2320-9801 | p-ISSN: 2320-9798

INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIVE RESEARCH

IN COMPUTER & COMMUNICATION ENGINEERING

Volume 9, Issue 12, December 2021

ISSN INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INDIA

Impact Factor: 7.542

 9940 572 462

 6381 907 438

 ijircce@gmail.com

 www.ijircce.com

Musiqqa San`Ati Fanini O`Qitishda Xorijiy Mamlakatlar Musiqqa Tarbiyasining O`Ziga Xos Xususiyatlari

Alimova Zumrad Gafurovna

Lecturer at the Department of Music Education, Andijan State University, Uzbekistan

Annotatsiya:Qator mamlakatlarda maktab hamda maktabdan tashqari tashkil topgan o`quv jarayoni, uning shakl va usullari shubhasiz, katta qiziqish uyg`otmoqda. Jahonning ko`pgina mamlakatlarida yosh avlodga musiqiy iarbaya berish ishlari umumdavlat ahamiyatga ega bo`lib, shaxsni shakllantirishning muhim vositasi hisoblanadi.

Ushbu maqolada musiqqa san`ati fanini o`qitishda xorijiy mamlakatlar musiqqa tarbiyasining o`ziga xos xususiyatlari yoritib berilgan.

Kalit so`zlar: Musiqqa, nafosat, Musiqqa tarbiyasi, nafosat tarbiyasi, Musiqqa va uni o`qitishmetodikasi, Cholg`u sozlari, Mustaqillik sharofati, Milliy qadiryatlar.

Kirish. Musiqqa o`zining betakror tabiati bilan yoshlarning ma`naviy dunyosiga katta ta`sir qilish kuchiga ega. Zero, kuy va ohang ta`sirida yoshlarda xissiyot olamining o`sishi, idrok va tafakkurning shakllanishi, ezgulikka intilishi, go`zallikni sevish, tabiatni asrash, oila Vatan ravnaqi uchun xizmat qilish istagi tobora ortib boradi. Musiqqa tarbiyasi nafosat tarbiyasining asosiy va murakkab qirralaridan biri bo`lib, atrofda go`zal narsalarni to`g`ri idrok etishga va qadrlashga o`rgatadi. "Musiqqa ko`ngilga axloqan muayyan ta`sir ko`rsatish quvvatiga ega, hamonki, musiqqa shunday xislatga ega ekan, u yoshlarni tarbiyalash predmetlari qatoriga qo`yilmog`i lozim", - deb aytgan edi qadimgi buyuk yunon faylasufi Arastu. Shunday ekan musiqiy ta`lim orqali o`quvchi-yoshlarni tarbiyalash o`ziga xos pedagogik yondashuvni talab etadi, bunda cholg`ushunoslik fanining ahamiyati katta.

Musiqqa va uni o`qitishmetodikasi fanining asosiy vazifasi talabalarga milliy cholg`u sozlari va xorijiy mamlakatlar musiqasi haqida mukammal tushuncha berish, har bir sozning yaratilish tarixi, tuzilishi, sozlanishi va ijro etish uslublari haqida ma`lumotlar bilan qurollantirishdan iborat.

Cholg`u sozlari o`zining nafis sadolanish, rang-barang usullar bilan ijro etilishi ijro kabi bilim va malakalarni egalashni taqozo etadi. Birobarin, mashg`ulotlar jarayonida talabalar egallagan bilimlari qatori har bir sozni mahorat bilan chalish, ansambl, duet ijrolari mukammal egallagan bo`lishlari lozim.

Bu mashg`ulotlarda ham ta`limning tarbiya bilan mushtarak bo`lishligiga e`tibor qaratiladi.

Tarixiy taraqqiyot davomida xalqlar musiqasi, an`anaviy kasbiy musiqqa, xalq bastakorlik yo`llari, shuningdek, folklor - xavaskorlik musiqiy merosi singari shaklan va usluban bir-biriga yaqin ijrochilik ko`rinishlari bir-birini to`ldirib keldi. Ushbu musiqiy merosilar bugungi kunimizda xam ma`naviy madaniyatimizning bir bo`lagi sifatida namoyon bo`lmoqda.

Mustaqillik sharofati bilan milliy-ma`naviy qadiryatlarimizga, urf- odatlarimizga, unutilayozgan, tarixan qadrlanib an`analarimizga bo`lgan e`tibor, ularni yangidan islox etish jarayoni ustivor yo`nalish kasb etdi.

Milliy qadiryatlarimiz, urf-odatlarimiz, ma`naviy boyligimizga bo`lgan e`tibor davlat miqyosiga ko`tarildi. Mustaqillikning dastlabki yillaridanoq ota-bobolarimizdan, ajdodlarimizdan qolgan ma`naviy boyliklarni, jumladan, musiqiy madaniyatni avaylab asrash, tiklash borasida, qolaversa, zamon bilan xamoxang qadam tashlash borasida talaygina ishlar qilindi. Bu borada o`tgan ajdodlarimiz bizlarga meros qilib qoldirib ketgan ulkan ma`naviy boyligimiz asosiy omil bo`lib xizmat qilmokda.

Tarixdan ma`lum, ma`naviyatimizning asosiy bo`g`ini bo`lgan musiqiy madaniyatimiz, an`anaviy qo`shiqlarimiz, maqom ijrolari xamisha xalqimizning kundalik hayotida ma`naviy ozuqa sifatida etirof etib kelingan. Xalq og`ir kunlarida musiqadan najot izlagan, xursandchilik kunlarida xam qo`shiq ham musiqqa ularga hamrox bo`lgan. Zero, bugungi shiddat bilan rivojlanib borayotgan zamonda, o`zligimizni anglab borayotgan bir davrda o`lkan va betakror milliy ma`naviyatimizning bir bo`lagi bo`lgan, ota-bobolarimizdan meros bo`lib kelgan milliy musiqiy

madaniyatimizga suyanish, an'anaviy o'zbek xalqimizning milliy merosiga murojaat qilish tabiiy bir xoldir. Bularning barchasi barkamol avlod tarbiyasida, yoshlarning ma'naviy dunyoqarashini shakllantirishda muximmaxamiyat kasb etadi.

Mavzuning dolzarbligi: Xor ijrochiligi elementlarini o'z ichiga olgan musiqiy tarbiyaning zamonaviy xorijiy uslublari orasida kuyida bayon etilgan yo'nalishlar butun dunyoda ommaviylashib ketgan, odamiylikka chorlab kelgan. Bugungi kunda xam shu dolzarbligini yo'qotmagan xolda yosh avlod ongini ma'naviy-estetik tarbiyalash asosiy omillardan biri bo'lib qolaveradi. Ishimizning dolzarbligi, hozirgi kunda aynan musiqa va uni o'qitishmetodikasi fanini o'qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalarning interfaol metodlaridan foydalanishning kamligi va elektron modulining yaratilmaganligidir.

Mavzuning maqsadi va vazifasi: Musiqa va uni o'qitishmetodikasi fanini o'qitishda talabalarni innavation pedagogik texnologiyalardan, metodlardan, elektron moduldan foydalangan xolda darslarni yashkil etish va o'ziga xos yondashuv asosida o'qitishdir. Yana bir asosiy maqsadi talabalarni xorijiy mamlakatlarda musiqa tarbiyasining o'ziga xos xususiyatlari bilan yaqindan tanishtirishdir. Talabalarga xorijiy mamlakatlarda musiqa haqida mukammal bilimlarni o'rgatishdir. Fanning vazifalari, xorijiy mamlakatlarmusiqasini ham tinglab cholg'ularning, tuzilishi, sozlanishi, diapazoni, badiiy va texnik imkoniyatlari, rang-barang ijro usullari haqida aniq tasavvurga ega bo'lishlari zarur. Faqat xalq cholg'u va ulardan tuzilgan orkestrlarning o'rganish bilan chegaralanmay, balki birinchi darslikdanoq turli orkestrlar, butun dunyoga keng tarqalgan boshqa cholg'ular haqida ham kerakli bilimlarni olishlari davr taqozosi.

Mavzuningobekti: Pedagogikaoliy o'quv yurtlarining musiqata'lim yo'nalishi talabalarini kasbiy faoliyatga tayyorlash tizimi.

Mavzuningpredmeti: Bo'lajak musiqa o'qituvchilarini zamonaviy musiqa siru-asrorlarini chuqur bilish va yuqori professional uslubga ega bo'lishga, xorijiy mamlakatlarda musiqa tarbiyasi tizimihaqida bilimlarga ega bo'lishga hamda cholg'ular, vokal uchun yozilgan musiqa asarlarlarini ifoda etishqobiliyatlarini shakllantirishgatayyorlash jarayoni.

Mavzuning amaliy ahamiyati: Zamon talabidan kelib chiqqan holda yoshlarda ma'naviy qadriyatlarni bosqichma-bosqichrivojlantira borish, ularning davlat va jamiyat hayotidagi o'rni va ishtirokini hamda mafkuraviy, badiiy, axloqiy, ma'naviy-estetik munosabatlari mohiyatini tushunish, tahlil eta olish kabi ko'nikmalarni hosil qilish orqali ijodkorlikka yo'naltirishdan iboratdir. Musiqa va uni o'qitishmetodikasi, xorijiy mamlakatlarda musiqa ijodiyoti soxalarida bo'layotgan o'zgarishlar, ularning turlari, xillari, hamda ish faoliyatini o'rganish bilan bog'liqdir. Shuning uchun ushbu fan asosiyfanlardan biri hisoblanibxorijiy mamlakatlarda musiqa tarixini, xorijiy mamlakatlarda musiqa cholg'ulari orkestri tuzulishini va ulardagi cholg'u guruxlarini, xalq cholg'ulari haqidagi mukammal bilimlarniamaliy ijro jihatlarinio'rganishningajralmasqismidir.

Mavzuningmetadalogik asoslari: "Ta'limto'g'risida"gi qonun, Kadrlar tayyorlash milliy dasturi, Birinchi Prezidentning ilmiy asarlarida keltirilgan musiqa san'atni rivojlantirish to'g'risidagi fikrlari, taniqli musiqashunos olimlar, san'at ustalarining ijodiy va ilmiy asarlari, dasliklari, o'quv qo'llanmalari dan foydalanildi.

Asosiy qism. Qator mamlakatlarda maktab hamda maktabdan tashqari tashkil topgan o'quv jarayoni, uning shakl va usullari shubhasiz, katta qiziqish uyg'otmoqda. Jahonning ko'pgina mamlakatlarida yosh avlodga musiqiy iarbiya berish ishlari umumdavlat ahamiyatga ega bo'lib, shaxsni shakllantirishning muhim vositasi hisoblanadi.

Xor ijrochiligi elementlarini o'z ichiga olgan musiqiy tarbiyaning zamonaviy xorijiy uslublari orasida kuyida bayon etilgan yo'nalishlar butun dunyoda ommaviylashib ketgan: Z. Kaday (Vengeriya, solfedjio, musiqa o'quvini rivojlantirish), L.Daniel va F.Lisek (Chexiya, «tayanch» qo'shiqlari, solfedjio, qo'shiqchilik), B.Trichkov (Bolgariya, solfedjio), R.Muynnik (Germaniya, «yalen» tizimi, solfedjio, qo'shiqchilik), K.Orf. (Germaniya-Avstriya, Musiqali ijod, metro-ritmiko'quvchni rivojlantirish), J.Jak Dalkroz (Shveytsariya, Musiqali ijod), T. Sudzuki (Yaponiya, skripkaijrochiligiga o'rgalishorqalimusiqiy malakalarni rivojlantirish), Dj.Kerven (Angliya, «Tonik-sol-fa» tizimi, solfedjio), P.Van Xauve (Gollandiya, musiqali ijod), D.Kabolevskiy (Rossiya, musiqa asrlarini idrok etish tajribasini rivojlantirish), N.Vetlugina (Rossiya, bolalar rivojlantirishning yaxlit tizimi), V.Bogadurova (Rossiya, ijrochilik malakalarini rivojlantirish).

Har bir mamlakatning musiqa tarbiyasi g'oyaviy-siyosiy jihatdan xalqning sotsial tuzumiga xizmat qiladi. Shuning uchun musiqa tarbiyasi mustaqillik mamlakatlarda e'tiqod uchun xorijiy mamlakatiarida esa burjua demokratiyasi uchun xizmat qiladi. Har bir xalqning maorifida musiqa tarbiyasi metodikasi pedagogikaning didaktik qonuniyatlariga va shu xalqning milliy musiqa madaniyati, tili va madaniy an'analariga asoslanadi. Shu bilan birga musiqa tarbiyasming strukturasi, sistemas (tizimi) va ilmiy-metodik yutuqlar boshqa millatning ma'rifiy madaniyatiga ham ijobiy ta'sir etadi.

Xorijiy mamlakatlarda yagona o'quv reja va dasturga amal qilinmaydi. Davlat maktablari bilan birga shaxsiy maktablar, kollejlarda va oliy ta'lim dargohlari mavjud. Bularda turlicha darajada estetik tarbiyani amalga oshirishda o'qituvchiga keng ijodiy erkinlik berilgan. O'qituvchi o'zining maktab sharoiti, imkoniyatlari va o'quvchilarning bilim darajasiga qarab dasturga o'zlashtirishlar kiritishi mumkin. Ta'lim va tarbiya jarayonida o'quvchilarda san'at orqali hayotni o'rganish va unga shaxsiy munosabat bildirish, ijodiy munosabatda bo'lish malakalarini rivojlantiradi.

Musiqada darslarida yuksak rivojlangan texnik vositalaridan keng foydalaniladi. O'quvchilar elektrorganlarda chalib kuylaydilar, turli faoliyatlarni (aytishuv, harakatlar, bir-biriga jo'navozlik qilishlarni) bajaradilar. Bunda asosan o'quvchilarda ijodiy qobiliyatni ro'yobga chiqarishdan iborat.

Amerika Qo'shma Shtatlari maktablarining birinchi-to'rtinchi sinflarida ashula darsi har kuni 20-30 minut hajmida o'tkaziladi. Darslarni umumiy o'quv fanlari bo'yicha dars beradigan o'qituvchilar o'tkazadilar. Darslarda bolalar musiqa sadolari ostida o'ynaydilar, qo'shiq va ibodat qo'shiqlarini ijro etadilar, turli usuldagi mashqlarni bajaradilar. O'rta maktabda musiqa darslari dars jadvaliga har doim kiritilmaydi, aksariyat hollarda ular darsdan tashqari, vaqtda otkaziladi. Darsdan keyingi vaqtda xor, orkestr, ansamblardan keng foydalaniladi.

Maktab o'quvchilari uchun doimiy ravishda, oldindan maktablarga xabar berib, simfonik kontsertlar ham o'tkaziladi. Musiqa mashg'ulotlari jarayonida turli musiqa cholg'u asboblari-kichik baraban, uchburchak, musiqali qutichalardan foydalaniladi. Uchunchi sinfdan boshlab turli orkestr cholg'ulari ijrochiligi o'rgatiladi, keyinchalik orkestr sozandalari birlashtirilib, maktab orkestr jamoasi tashkil qilinadi. Amaldagi musiqa ijrochiligiga alohida e'tibor beriladi. Turli turdagi (kichik cholg'u ansambl va kamer xor jamoasidan tortib to yirik simfonik orkestr va katta xorgacha) jamoalar tuzilib, bularning orasida turli xor jamoalari kontsert, kamer, madrigal, qizlar, o'g'il bolalar xor jamoalari o'z ifodasini topadi. Umumta'lim maktablari musiqa o'qituvchilarini tayyorlash bilan kollej va universitetlar shug'ullanadilar. AQSh dagi Musiqa ta'limi sohasida aniq tizim va uslubiy bir xillik mavjud emas; o'quv muassasalarini davlat ham, shaxslar ham, turli kompaniyalar ham boshqaradiki, natijada beqarorlik va xilma-xillik vujudga keladi. Har birshatda o'zining maktab tizimi mavjud.

Musiqa darslarining shakl va mazmuni, o'quv soatlari pedagoglar tomonidan belgilanadi; aksariyat hollarda, ular yetarlik professional ma'lumotga ega emaslar. Musiqa o'qituvchilarining yetishmasligi tufayli, ayniqsa quyi bosqichlarda, mamlakatning turli maktablarida yosh kompozitorlar pedagog sifatida faoliyat ko'rsatadilar; qayerda ularga ehtiyoj sezilsa va qayerda ularning musiqalari ijro etilsa, o'sha yerda ular o'z mahoratini namoyon etadilar. Natijada, maktabda ijro etish uchun o'ziga xos yagona repertuar vujudga kelib, o'quvchilar kompozitorlar bilan muloqot qilish imkoniga ega bo'ldilarki, bu narsa juda muhimdir.

O'quv yurtlaridagi o'quv rejalarini tuzilish va mazmuniga ko'ra bir-biridan farq qiladilar, shuning uchun bitiruvchilarning tayyorgarlik darajalari sezilarli darajada turlicha bo'ladi. Maxsus musiqa ta'limi o'qish muddati 4 yil bo'lgan kollejlarda boshlanadi, keyinchalik bir yil davomida musiqa magistri unvonini olish uchun o'qishni davom yettirish va yana 2 yil (jami 7 yil) musiqa doktori unvonini olish uchun o'qish mumkin. Kollejlarning 3 ta ijrochilik, musiqashunoslik va pedagogik turlari mavjud, ularda musiqa o'qituvchilari tayyorlanadi. AQSh da XIX asrdayoq tashkil topgan konservatoriyalar vaqt o'tishi bilan universitetlarga qo'shilib ketgan. Bundan kutilgan maqsad, ta'limni yaxshilashga intilish, yoshlarga nafaqat musiqali tayyorgarlikni berish, shuningdek ularning adabiyot, san'atning boshqa turlari bo'yicha bilimlarini kengaytirishdir.

Angliya maktablarida, AQSh va boshqa burjua mamlakatlari qatori, yagona dastur va uslubiyatning yo'qligi sababli maktablardagi musiqiy tarbiya ishlarining ahvoli turli saviyadadir. Ijobiy misol tarikasida 1969-1970 yillarda Britaniya radio korporatsiyasining radio orqali 6-7 yoshdagi bolalar uchun tashkil etilgan 10 minutli musiqa eshittirishlarini keltirish mumkin. Bu eshittirishlardan ko'zda tutilgan maqsad-bolalarning musiqa cholg'ulari ijrochiligiga xohishlarini uyg'otish bo'lgan: bolalar radio eshittirish jarayonida musiqani ijro etishlari lozim bo'lgan keyinchalik, bu dasturlar magnit tasmlariga yozilib, maktablarga, ulardagi «Musiqa burchaklari» ga jo'natilgan.

Hozirda Angliya maktablarida ko'proq Dj.Kerven (1816-1880) tomonidan ishlab chiqilgan, reletiv tizimiga asoslangan o'qitish usullari qo'llanilmoqda. Angliyada boshlang'ich maktab o'qituvchilarni o'rta maxsus o'quv yurtlari-ikki yoki uch yillik kollejlarda tayyorlaydi. Milliy musiqa maktabi, Kirollik musiqa akademiyasini bitirgan musiqachilar uchun 1 yillik maxsus pedagogik kurslar tashkil etilgan. O'rta maktab musiqa muallimlarini universitetlarning musiqa pedagogika fakultetlari tayyorlaydi. Ularda o'qish muddati 4 yilni tashkil etadi.

Universitetlar o'rta maktab uchun universal musiqa o'qituvchini tayyorlashni o'z oldiga maqsad qilib qo'yganki, o'qituvchi nafaqat xor jamoasiga rahbarlik qilish, shuningdek, orkestrni boshqarish, musiqa va ashula ansamblida

mashg'ulot olib borish, bolalarni musiqiy cholg'uda ijro etishga o'rgata bilishi lozim. Buyuk Britaniyada boshlang'ich sinflarda 5 yoshdan 11 yoshgacha bo'lgan bolalar o'qiydilar. Barcha o'quv fanlarini bitta o'qituvchi olib boradi. Boshlang'ich maktabni bitirgach, bolalar gumanitar yoki texnik yo'nalishga asoslangan o'rta maktablarga o'tadilar. Bularda musiqa ta'limiga ko'proq e'tibor beriladi.

Yaponiyada ham yagona o'quv reja va dasturga amal qilinmaydi. Yaponiyada musiqa tarbiyasining o'ziga xos sistemasi vujudga kelgan. Ulardabolalar bog'chasidanoliy ta'limgacha estetik tarbiya amalga oshiriladi. Estetik tarbiya integratsiya qilingan fan bo'lib unga musiqa, tasviriy san'at va mehnat uzviy birlashgan. U bir ncha bosqichda amalga oshiriladi.

- a) 1-5 yoshgacha bolalar bog'chasida
- b) 6-14 yoshgacha toliqsiz o'rta maktab
- v) 15-18 yosh o'rta maktabi
- g) 18-23 yosh oliy ta'lim maktabi.

Bolalar bog'chasida «Suzduki» tizimi mashhurdir. Uning tizimida ona tilini o'qitilishi, musiqa tinglab idrok etishi bilan amalga oshiriladi. Bolalar cholg'u asboblarda kuy chalishlari muhira rol o'ynaydi. Mashg'ulotlar jarayonida bolalarning onasi ham ishtirok etadi. Mashg'ulot mazmuni va maqsadidan ogoh bo'ladi va oilada o'z ovozi bilan shug'ullanadi. Suzdukinging ta'dbirida onalar musiqa ma'lumotiga ega bo'lishi shart emas.

Oilada gramzapis, televideniye, kontsertlarda tinglangan asarlarni muhokama etadilar. Bunda bog'cha va oilaning hamkorligi muhim rol o'ynaydi. Natijada 5-6 yoshli bolalar Betxoven sonatalarini chalishga erishadilar. Yuqori sinflarga ko'chgan sari estetik tarbiya ham bir predmet singari murakkablashib boradi. Yuqori sinflarda rassomchilik, haykaltaroshlik, xalq san'ati tanqidchilari yetishadi.

O'qituvchi-kadrlar tayyorlash ishi yaxshi yo'lga qo'yilgan. Ular oliy pedagogika va san'at oliyogohlarida tayyorlanadi. O'qituvchilar, shuningdek, ona Vatanida olgan bilimlarga qoniqmay, rivojlangan Yevropa mamlakallarga o'qishga borib o'z bilim va malakalarini oshiradilar.

Bolgariyada musiqa darslari, o'quv rejasiga muvofiq, maktabni birinchi sinfidan to'qqizinchi sinfga qadar o'tkaziladi, 10-11 sinflarda esa, ixtiyoriy mashg'ulotlar tarzida haftada ikki soatdan olib boriladi. Birinchi sinfda, musiqa darsiga haftada 1 soat, 2-6 sinflarda esa ikki soatdan ajratiladi. Birinchi sinf-tayyorlov sinfidir. Bunda bolalar kuylarni yodlab qo'shiq aytishni o'rganadilar, musiqa sadolari jo'rligida davrada o'ynab, kuylaydilar.

Ikkinchi sinfdan boshlab o'quvchilar darsda musiqa savodini va qo'shiq aytishni o'rganadilar. Bolgariyadagi ommaviy musiqiy tarbiyaning asosi-bu xalq qo'shiqlaridir. Bolgar xalq musiqasi o'ziga xos usul, ohang va boshqa xususiyatlarga ko'ra hozirgi zamon yoshlarining musiqa ehtiyojlarini qondira olish imkoniyatiga egadir. Bolgariyada asosiy diqqat-e'tibor ommaviy havaskorlik jamoalari-folklor ansambllariga qaratilgan.

Ularning faoliyatida xalq ijodi namunalarini milliy ijrochilik uslubiga yaqin ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Xalqchilik ruhida tarbiyalashga xizmat qilayotgan bolalar va yoshlarning qo'shiq va raqs xalq ansambllari ma'naviy-ahloqiy tarbiyasi va badiiy-emotsional ta'sirning vositalaridir. Bolgar xalq qo'shig'ining boyligini egallash, uning o'ziga xos ohang ko'lamini o'zlashtirish, bolalarda musiqiy tasavvur hamda ijro malakalarini egallashga ko'maklashadi, milliy hamda jahon mumtoz musiqa asarlarining go'zallik va boyliklarini baholashga imkon beradi. Bolgariya ommaviy musiqa ta'limining milliy uslubiyati, uning bolalarda musiqaviy ijrochilik, ritmik qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan usullari musiqiy tarbiyaning dastlabki bosqichida o'quvchining bajiha va boshqa ijodiy harakatlarini rag'batlantiradi.

Bolgariya musiqa ta'limi tizimida 1923 yilda Boris Trichkov tomonidan ishlab chiqilgan «Stolbitsa» (ustun) metodi keng tarqaldi. Oddiy, ommabop, qiziqarlibo'lgan «stolbitsa» usuli, ayniqsa umumta'lim maktab bolalari bilan ishlashda katta yordam bermoqda. Boshlang'ich sinflarda musiqa darsini barcha o'quv fanlaridan mashg'ulot olib boradigan pedagoglar o'tkazadilar, Ular gimnaziyaning bitirgach, muallimlar institutida ta'lim oladilar.

Muallimlar institutida o'qish muddati uch yil. 5-8 sinflarda ashula darsini, ikki o'quv fani (masalan, til va ashula) bo'yicha pedagogika institutining maxsus fakultetida ta'lim olgan o'qituvchi o'tadi. 9-12 sinflarda esa, konservatoriyaning musiqiy nazariya fakulteti qoshida tashkil etilgan maxsus pedagogika bo'limlarining bitiruvchilari olib boradilar. Ularning o'qish muddati to'rt yil. O'quv dasturlarida ko'rsatganidek musiqa darslari asosini guruhli kuylash va musiqa cholg'ularida ijro etish tashkil etadi. Maktabdagi o'quv jarayoni darsliklar va o'qituvchilarga mo'ljallangan uslubiy qo'llanmalar bilan ta'minlangan bo'lib, bu narsa, albatta, ommaviy musiqiy tarbiyani amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Bolgariyada xor madaniyatini rivojlanishiga Sofiya o'smirlar saroyining «Bodrasmena» bolalar xor jamoasi katta hissa qo'shdi. Jamoa 1947 yilda tashkil topgan. Uzoq yillar mobaynida bu jamoaga Bolgariya xalq artisti, professor Boncho Bochev rahbarlik qilgan edi. Xor jamoasi tarkibida 380 a'zosi bo'lib, u katta va kichik yoshdagi bolalar guruhlari 100 kishilik kontsert guruhidan iborat. Mazkur jamoasi ijro dasturiga murakkab ko'p ovozli, turli janr va uslubdagi asarlar kirgan. Bolalar va o'smirlar havaskor xor maktab-studiyasi bolalar xor jamoalarining zamonaviy ko'rinishi sifatida yosh ijrochilar uchun ma'lum professional istiqbollarini ochib beradi.

Shunday jamoaning muntazam kontsert faoliyati, havaskor xor jamoaning xor maktabiga aylanishidagi muhim shart-sharoitlaridan biridir. Bolalar va o'smirlar xor maktablari, ushbu maktablarda ta'lim olayotgan o'quvchilar professional xor jamoalarining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday xor jamoalari negizida-turli xil repertuarga ega bo'lgan kamer, madrigal, katta kontsert jamoalari shakl topishi mumkin.

B.Bochevning «Bodro smena» xor jamoasining ish tajribasini har bir bolalar xor jamoasiga tadbiiq etish mumkin. Bolalar va o'smirlar havaskor xor maktablarini mustahkamlash zamon tarablariga javob beradigan, mukammal tashkiliy-o'quv shakllarini vujudga keltirish mumkin.

Vengeriyada musiqiy tarbiya sohasida erishtlgan asosiy yutuqlar zamonaviy venger musiqasining asoschilaridan biri, kompozitor, xalq og'zaki ijodi bilimdoni, musiqashunos, pedagog Zaltan Koday (1883-1967) nomi bilan bog'liqdir. Bolalarning musiqiy tarbiya sohasidagi o'zining faol va sarmahsul faoliyatini Z.Koday 1920-yillardan boshladi. Z.Kodayning bolalar musiqiy tarbiya tizimi ommaviylik tamoyiliga asoslangan.

Buyuk alloma xor jamoasida qo'shiq aytish hammaga ham mumkinligini alohida ta'kidlagan, keng ommani xor ijrochiligiga jalb etib, bu ishga alohida diqqat va e'tiborni talab qildi. Uning butun musiqiy ta'lim jarayoni xalq kuylariga asoslangan. Koday ommaviy venger maktabiga «Tonika-sol-fa» usulini kiritdi. Uning g'oyalari ikkinchi jahon urushidan so'ng ommalashib ketdi. Koday metodi bu yaxlit tizim bo'lib, relyativ (nisbiy) solmizatsiya, kuylayotgan o'quvchilarga qo'l harakati yordamida beradigan ko'rsatmalar, venger xalq qo'shig'i, musiqani chuqur o'rganishga yo naltirilgan umumta'lim maktablari, jo'rsiz guruhli kuylashdan iborat.

Unutmaslik kerakki, Koday metodi haqida gap ketganida, so'z musiqiy tarbiya kontseptsiyasi haqida, kni hayotga tadbiiq etish yo'llari to'g'risida bormoqda. Bularni Z.Koday turli manbalardan olib, venger musiqasi xususiyatlariga moslashtirdi. Guruhli kuylash Vengeriyada, haqiqatdan, umumxalq jarayoni bolib, bunga musiqa savodxonligi nota bo'yicha qo'shiq aytalish yordam beradi.

Z.Kodayning «2000 yilga kelib har bir umumta'lim maktabini bitirgan o'smir notani erkin o'qiy oladi» - degan orzusi amalga oshmoqda. Vegeriyada musiqiy tarbiya yuqori darajadadir. Bu mamlakatdagi umumta'lim maktab tizimining asosi sakkiz-yiilik to'liqsiz o'rta maktab bo'lib, uni bitirgan o'quvchilar to'rt sinflik gimnaziya o'tadilar. Birinchi sinfda bolalar haftada ikki mart 0,5 soatdan, ikkinchi-yettinchi sinflarda esa haftada ikki soat «Musiqqa» o'quv fani bilan shug'ullanadilar. Bundan tashqari har hafta ikki soat orkestr mashg'ulotlariga ajratiladi.

Uchinchi-to'rtinchi sinflarda o'quvchilar musiqa adabiyoti bilan tanishish va birorta musiqa cholg'usini o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Umumta'lim maktablari orasida musiqa-qo'shiqchilik to'liqsiz o'rta maktablari, ya'ni musiqani chuqur o'rganishga qaratilgan umumta'lim maktablari keng joriy etilgan. Ularda birinchi-to'rtinchi sinf o'quvchilari haftada olti soat, beshinchi-yettinchi sinflarda esa to'rt soat musiqa va ikki soat xor mashg'ulotlari bilan shug'ullanadilar.

Maktablarda shuningdek, fortepiano, skripka, puflama musiqa cholg'ulari sinflari mavjud. Bunday maktablardagi sinflarda o'quvchilar soni umumta'lim maktab sinfidagi bolalar soniga nisbatan kamroq, ya'ni 26 o'quvchidan ortmaydi. Bundan tashqari, ularda umumta'lim yo'nalishdagi o'quv fanlarining soni ham barcha o'quv fanlaridan bilim berayotgan o'qituvchi musiqa darsini ham o'tadi. Beshinchi-sakkizinchi sinflarda bu darslarini musiqa mutaxassisi olib boradi. Bolalarning musiqa savodini chiqarishda ustoz tomonidan qo'l harakatlari, maxsus imo-ishoralar keng qolaniladi. Relyativ solmizatsiyani chuqur o'rganganden so'ng, o'quvchilar muloq tizimga o'tadilar. Musiqa ta'limini berish, shu jumladan musiqa o'quvchini rivojlantirish uslubiyati, asosan, bolalar ongining o'ziga xos tomonlarini hisobga olgan va ularga rioya qilgan holda amalga oshiriladi. Umumta'lim maktablarida fortepiano, fleyta, yog'och tsimbala va ayrim urma cholg'ularidan foydalaniladi.

Koday tizimi ayniqsa, musiqani chuqur o'rganishga yo'naltirilgan umumta'lim maktablarida o'zining yorqin ifodasini topmoqda. Harkungi musiqa darslari bolalarda usullarni ajrata bilish tajribasini, xotira, his-tuyg'ularni rivojlantiradi. 14-18 yoshdagi o'quvchilar ta'lim oladigan gimnaziyalarda musiqa tarixi fani o'rganiladi, barcha janr, uslub va davrdagi

musiqa asarlari eshitaladi, shuningdek, sinfdan tashqari faoliyat ko'rsatadi. Vengeriyada maxsus musiqa ta'limi beradigan gimnaziyalar ham mavjud. Bunday gimnaziyalar bitiruvchilari, aksariyat hollarda, boshlang'ich sinf musiqa o'qituvchilari bo'lib ishlaydilar. Shuningdek, Vengeriyada bir nechta musiqa bilim yurtlari ham mavjud. Mazkur o'quv yurtlarida o'quvchilar umtimta'lim fanlari bilan birga biror musiqa cholg'usini, solfedjio, garmoniya, guruhli kuylashni o'rganishadi.

Gimnaziya bitiruvchilari o'qishni (t'limolish muddati uch yildan besh yilgacha bo'lgan) F.List nomidagi Musiqa akademiyasida davom ettirishlari mumkin. Uch yillik kurslarda umumta'lim maktablari uchun solfedjio, qo'shiq, biror musiqa cholg'ujrochiligi bo'yicha mutaxassis-o'qituvchilar tayyorlanadi. Besh yillik ta'lim esa oliy malakali o'qituvchi va ijrochi-artistlarni tayyorlaydi. Bundan tashqari, Vengeriyada yuqori sinf musiqa o'qituvchilarni tayyorlaydigan to'rt yillik oliy o'quv yurtlari mavjud bo'lib, bu yerda talabalar muayyan musiqa ixtisosligi (masalan, musiqa va tarix, musiqqa va til va boshqalar) ni ham egallaydilar.

Ta'kidlash lozimki, Z.Koday tizimi Vengeriyadagi musiqa ta'limi va tarbiyasining barcha bosqichlarida joriy etilmoqda; Vengeriya musiqashunos-pedagoglarning tajribasi dunyoning ko'pgina mamlakatlarida, jumladan, O'zbekistonda ham musiqashunos va pedagogika mutaxassislari tomonidan katta qiziqish bilan o'rganilmoqda. Z.Koday tizimi turli milliy madaniy an'analarga muhim ravishda moslashib bormoqda va shuning uchun u jahonning aksariyat mamlakatlarida keng miqyosda ommalashib ketdi. Vengeriyada butun xalq musiqiy savodini chiqarish vazifasi muvaffaqiyat bilan hal etilmoqda. Bunda musiqani chuqur o'rganishga yo'naltirilgan umumta'lim maktablarida har kuni o'tkaziladigan musiqa darslari katta ahamiyat kasb etmoqda. Guruhli kuylash Vengeriyada, chindan ham umumxalq jarayonidir, bunga odamlarning musiqa savodxonligi, notaga qarab kuylash malakasi ta'sir ko'rsatmoqda.

Germaniyaning yirik nemis kompozitori va buyuk pedagog Karl Orf (1895-1982) jahonda keng tarqalgan bolalar musiqiy tarbiya uslubiyatining asoschilaridan biri hisoblanadi. Shveysariyalik pedagog E.Jak-Dolkroz (1865-1950) ning o'quv tizimiga asoslanib K.Orf «Oddiy musiqa» (elementar musiqa) g'oyasini ishlab chiqdi va bu g'oyani Myunxendagi Guntenshule (Guntermaktabi) gimnastikavaraqs maktabidagi o'qitish uslubiga aylantiradi. 1953 yilda Avstriyaning Zaltsburg shahrining Motsarteum deb nomlangan musiqa dargohida Karl Orf instituti tashkil topib, u AQSh, Angliya, Germaniya, Xindiston kabi 30 dan ortiq mamlakatlarni birlashtirgan daobro ilmiy muassasaga aylanib ketdi. K.Orf nomidagi institutda 400 dan ortiq o'quvchi, 50 dan ziyod pedagog ta'lim oladi. Orf kashf etgan bolalar va o'smirlar musiqiy tarbiya usuli o'quvchilarning musiqiy folkloridan keng miqyosda foydalanish, ularning ijodiy ko'nikma va imkoniyatlarini rivojlantirishga asoslangan. Ushbu o'quv usuli tamoyillari xalqaro ahamiyatga ega bo'lgan «Shulverk» to'plamida o'zining badiiy-metodik talqinini topdi.

Besh yildik «Shulverk» uslubiy qo'llanmasi, asosan umumta'lim maktablari va bolalar muassasalaridagi to'rt yoshdan o'n besh yoshgacha bo'lgan bolalarning uzluksiz musiqiy ta'lim-tarbiyaga mo'ljallangan xalq musiqa ijodiga asoslangan bu qo'llanmadagi p'esalar bolalar ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

«Shulverk» asarlari xalq qo'shiqlari va ko'hna musiqa namunalari asosida bastalangan bo'lib, bu to'plamda xalq she'riyat matnlariga ham keng o'rin berilgan. Barcha namunalarga etnografik yoki tarixiy manbalar asosida izoh berilgan. Bu o'ziga xos hamma bolalarga majburiy musiqa ta'limini beradigan boshlang'ich maktabidir. Orfning fikriga ko'ra, boshlang'ich o'quvi hamda ritm hissiyotini rivojlantirish, kuylashga yoki biror cholg'u asbobida ijro etishga o'rgatish, balki, bolalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish, yakka va jamoaviy ijro jarayonida musiqani ijod etish qobiliyatini rivojlantirish hamdir.

Guruhdagi bolalar soni 10-12 kishidan oshmasligi kerak. Barcha mashg'ulotlar jamoaviy tarzda olib boriladi, bunda bolalar qo'shiq ijro etibraqsga tushadilar, navbat bilan musiqa cholg'ularida chaladilar, turli jismoniy mashqlarni bajaradilar. Asta-sekin bolalar shu darajaga yetib boradiki, ular butun tomosha-sahnachalarni, keyinchalik hatto spektakl, undagi musiqa, she'riy matn, sahna jihozini, barcha xatti-harakatlarni ham o'zlari o'ylab topadilar.

K.Orf cholg'u jurnavozligiga ham katta ahamiyat beradi. «Shulverk» da nazarda tutilgan jamoaviy cholg'u ijrochiligi bolalardan maxsus tayyorgarlik va bilimni talab qilmaydi, ammo unda ta'limning oddiyliigi bilan musiqa yangrashining yuqori sifatleri uyg'unlashadi. «Shulverk» dagi aksariyat namunalar aytim (vokal) mashqlarga asoslangan. Orfning uslubi notaga qarab ijro etish (ya'ni, nota savodi) ga bog'liq bo'lmasa-da, institut pedagoglari relyativ solfedjioga o'zgaya yondoshadilar: bolalarga tovushlarning nisbiy va mutloq nomlari barovar o'rgatadilar.

Hozirda «Shulverk» to'plamidan ko'p mamlakatlarda foydalanilmoqda. K.Orf ta'kidlab o'tganki «Shulverk» kitobini har bir mamlakatda milliy musiqa shu jumladan bolalar folklori bilan boyitish zarur. «Shulverk» ning frantsuz, yapon,

ingliz, shved, ispan va boshqa milliy nashrlari mavjud. Mazkur kitob ko‘r, saqov, maxsus logopedik bolalar maktablarida joriy etilmoqda.

Orf institutida ertalabki darslar yosh pedagoglar oliygoh talabalari bilan o‘tkazilardi. Bolalar mashg‘ulotlari esa kunning ikkinchi yarmidao‘tadi. K.Orfnining didaktik kontseptsiyasi jahon o‘quv amaliyotida keng tarqalgan bo‘lib, turli uslubiy yechimlarga yo‘l ochadi va ijodiy tafakkurni rag‘batlantirishga ko‘maklashadi. Orf kontseptsiyasi Markaziy Osiyoda Chimkent shahrida shuningdek, Toshkent shahri ba‘zi umumta‘lim maktablarida tadbiiq qilinadi.

Gollandiyadagi bolalar musiqiy tarbiyaning tizimi, umrining 35 yilini musiqa faoliyatiga bag‘ishlangan Per van Xauve (Delft shahri) nomi bilan bog‘liqdir. U Parijda va Bryusseldagi konservatoriyalarini dirijyorlik, musiqa nazariyasi hamda kompozitsiya sinflari bo‘yicha tugatgan. Delftda musiqa maktabini tashkil etishi hamda uni boshqarish takliflarini qabul qilgandan so‘ng u xor va orkestr jamoalarida dirijyorlik faoliyatini to‘xtatdi. Hozirgi zamon pedagogik usullar bilan tanishish maqsadida Per van Xauve Yevropa mamlakatlariga, birinchi navbatda, Bavariyaga yo‘l oldi. U yerda K.Orf va uning bolalar musiqiy tarbiyasi tizimi bilan tanishib, uning ashaddiy muxlisiga aylandi.

Shuningdek, Frantsiya va Belgiya. Italiya va Ispaniyada bo‘lib qaytdi. Vengeriyada u Z.Koday bilan tanishdi. Kodayning musiqiy tarbiya tizimi Per van Xauve katta ta‘asurot qoldirdi; u Koday shogirdlari katta yutuqlarga erishishga asos bergan relyativ tizimini qunt bilan o‘rganishga kirishdi.

Bolalar bilan olib borgan amaliy faoliyat natijasida Per van Xauve musiqiy tarbiyadagi o‘zining yangi tizimini yaratdiki, bu tizim ikki Orf va Koday usullarining o‘zaro uyg‘unlashgan mahsuli bo‘lib, unda psixologiya va bolalar tasavvuriga mos keladigan asosiy tomonlari olingan edi.

Bu usulning mohiyati quyidagidan iborat: bolalarni o‘yinga jalb etib (masalan, qarsak chalish, tarelkalar, qo‘ng‘iroqlar, bubenlarni urib, tovush chiqarish), pedagoglar ularda musiqa bo‘yicha malakalarini hosil qiladilar. Shu ravishda, hamma bolalar, musiqali bilim saviyalari turlicha bo‘lishiga qaramay, ta‘lim jarayoniga kirishib ketadilar. Ta‘kidlashlozimki, Gollandiyamusika maktablaribolalargakasbiy ma‘lumot berilishi o‘z oldiga maqsad qilib qoymaydi, gar o‘zining musiqaviy vaqti chog‘ligi va xursandchiligi xaqida ketadi.

Delft musiqa maktabi tashkil topish davridan bir nechayildankeyin, Fer va Xauve o‘z amaliyotida sinovdan o‘tgan shaxsiy tarjibalariga asoslanib har bir sinf uchun “Musika bilan o‘yinlar” nomli qator darsliklar yaratdi. Darsliklarda ko‘plab musiqali p‘esalar, mashqlar, o‘yinlar, qo‘shiq, aniq vazifalar mavjud bo‘lib, ularni bajara borib, bola asta-sekin notani yozish va o‘qishni, nota bo‘yicha qo‘shiq aytish va o‘yin o‘ynashni o‘rganadi.

Xulosa. Xulosa o‘rnidashuni aytish lozimki San‘at – bumexnatvatug‘ maqobiliyatdir. Shuo‘rinda u ijodkordanulkansabr – toqat, tinimsizmehnattalabetadi .San‘atolaminioshiyonetganharbirijodkoro‘zyo‘li, dastxati, uslubigaegabo‘lishiyo‘lidamurakkabjarayonniboshdankechiradi.

Uo‘qish, bilimvamalakanioshirishdantashqari, ustozlartajribasini, ulardanqolganboyijodiymerosvama‘naviy – madaniyqadriyatlarinio‘rganishdeko‘zigaxosmashaqqatliyo‘lnibosibo‘tadi.

Chunkikelajakyoshavlodlarimizxartomonlamayetukshaxsifatidakamoltopishlarivaalbatto‘z musiqiy tarixibo‘lmishmilli ycholg‘ularimiznimukammalegallabtanlagankasblariningchin ma‘nodagiustasibo‘libyetishishlarilozim. Bubardavomma‘suliyatniamalgaoshirishyo‘lidaharbirustoz, o‘qituvchi-pedagogengavvaloo‘zustidatinmayilmiy-ijodiyizlanishlarolibborishivaalbatto‘quvchiyoshlarga ta‘lim-tarbiyaberishjarayonida chinfidoiylikhissibilanyondoshuvitalabetiladi.

Foydalangan adabiyotlar.

1. Abdullin E. O nachalnometapemuzykalnogoobucheniya v obshchobrazovatelnykh shkolax Yaponii // Muzykalnoevospitanie v shkole, vyp.9. M., 1984
2. Abdullin E., Syrin G. Programma, ustremennaya v budushche // «Sovetskayamusika», 1988, №10.
3. Avratiner V. Obucheniyaivospitaniemuzykanta-pedagoga. Moskva., 1981
4. Akbarov I., Husainov T. III sinfmusiqadarsligiuchunmetodikqo‘llanma. T., 1974.
5. Alaev YU. Putiformirovaniyanavykovmnogogolosnogopeniya v detskomxore // Muzykalnoevospitanie v shkole, vyp. 10, Moskva., 1985
6. Anisimov A. Dirijyor-xormeyster. L., 1976.
7. Apraksina O. Metodikamusikalnogovospitaniya v shkole. Moskva., 1983.
8. Apraksina, O.A. Metodikamusikalnogovospitaniya v shkole. (Uchebnoeposobiedlyaped. institutovospets. 2119 «Muzikaipeniye») -M.: Prosvetshenie, 1983-222s.

9. Arismendi A. Doshkolnoemuzыkalnoevospitanie. Moskva., 1989.
10. Archajnikova L.G. Professiya-uchitelmuzыki. -M.: Prosvmenie,1984. -110 s.
11. Asafev B.O xorovomiskusstve.Leningrad., 1980. -214st
12. Baxritdinova N.A.O‘zbekistonbolalarxormadaniyati. Toshkent., 2002, -110

INNO **SPACE**
SJIF Scientific Journal Impact Factor
Impact Factor: 7.542

ISSN INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INDIA

INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIVE RESEARCH

IN COMPUTER & COMMUNICATION ENGINEERING

 9940 572 462 **6381 907 438** **ijircce@gmail.com**

www.ijircce.com

Scan to save the contact details